

A világok legjobbika

Nagymama megdicséri apát, amiért köszön a lépcsóházat felmosó takarítónőnek. Azt mondja, ez nemes jellemre vall. Szerinte régen a burzsoá elemek nem is köszöntek a felmosóvödör fölé hajoló szolgálóknak, arrogánsan viselkedtek velük, nehogy elárulják magukat, hogy éjjelente ezekkel a falusi lányokkal élvezkednek. Nagymamának fogalma sincs arról, hogy az idők változnak, és az elhunyt elvtárs, aki a forradalom vezetője volt, bejelentette: Ezután a takarítónőnek kell az elnöknek lennie!

Tehát amikor apa jó napot köszön a takarítónőnek, nem nemes okokból teszi, csak előrelátó. Mi lenne, ha egy nap a takarítónőnk lenne a vezetőnk, és emlékezne arra, hogy apa egy szó nélkül hagyta ott a lábnyomait a frissen felmosott kőlépcsőn? Beszélgettünk erről az unokahúggommal, de szerinte nem a takarító elvtársnő lesz hamarosan az államelnök, hanem az iskolai menza szakácsa.

A proletároknak köszönhetően nem kell aggódnunk az iskolai fogalmazások befejezése miatt, ha esetleg kétségbeesésünkben rosszat írunk le. Minden fogalmazásnak azzal a megállapítással kell végződnie: Tanulni fogok, és mindent megteszek majd az osztály nélküli társadalom tökéletesítéséért. A hivatalos levélnek békésnek kell lennie. A tartós béke érdekében, írják a rendelkezésben, ami miatt apa, ahelyett hogy itthon lenne velem, rendületlenül kiküldetésben tartózkodik és építi a hidakat. A múltban a címzettet minden esetben biztosították arról, mennyire tisztelik, manapság mindannyian egyformák vagyunk, és nem kell tisztelnünk senkit. Szorosan húzzuk a kötelet, és ez feszült világunkét eredményez. Az iskolai ünnepségeken piros nyakkendőt kötünk, elsősorban úttörők vagyunk, és csak utána Helenka vagy Mirko. Úttörők vagyunk, az új, humánus korszak első generációja. Mindenhol az állam vasalt, piros ajándékát akarom viselni, beleértve a korcsolyázást és a bújócskát, de a többi gyerek kigúnyolna miatta. Tehát úttörőnyakkendő nélkül játszom én is, mint a többiek, de a mellkasomban egy viharadár szíve dobog.

Polgári, burzsoá család gyermekeként arra köteleznek, hogy zongorázzak. Ez olyan családi szokás, amit nemzedékről nemzedékre továbbörökítettek, még akkor is, ha mostanság a burzsoá elemek zongoristaujjai és tenyerei kérgessé váltak a hídépítéstől. Fáradhatatlanul zongorázunk, függetlenül attól, hogy anya börtönben van-e, és a nagy forradalom fülsiketítő dörrenése megtörtént-e. A proletár indulót nem tanulom meg játszani. A zeneiskolában párnázott, hangszigetelt az ajtó, a dalok nem juthatnak ki, és nem lelkesíthetik a tömeget. Öreg zongoratanárunk nem akarja, hogy elvtársnőnek szólítsuk, és a kis burzsoá ele-

mek utódainak ujára csap, hogy helyesen tartsák. Csakugyan egyre mozgékonyabbá válnak az ujjaink, de nem jön ki közülük zene. Az udvari gyerekeknek nem tudom bemutatni a zongoratudományomat, a zongora a nappaliban áll, ahova idegen gyerekeket nem engedünk be. A zenét csak a nagyanyám hallgatja, áhítatosan ül a sarokban.

Néha, amikor mindenki elmegy otthonról, zeneműveket komponálok, keresem a saját dallamot, hallgatózom, kipróbálok új változatokat, melyik hangnem mihez illik. Magas és alacsony? Közepesen magas, rövid, magas hangok zuhataga? Úgy érzem magam a fehér billentyűknél ülve, mintha egy rejtett, havas tájon lennék, ahol fehér sarkvidéki kutyák húzzák a szánt. Aztán később már meg merem érinteni a fekete billentyűket is, mintha csupasz, megégett trópusi dombokon járnék, néha a fehéret, néha a feketét ütöm le, egyszer röviden, néha pedig hosszan nyomom, és a titkos jegyzetfüzetembe le is írom a felfedezéseimet, hangjegyről hangjegyre. A zenenaplómat senki nem olvassa. Észrevettem, hogy azokat a dolgokat, amik csak engem érdekelnek, azokat védőburok borítja. Vannak titkos kódok, titkos nyelvek, van egy titkos élet, és létezik finom kapcsolat a jéghegyek és a nap égette homokdűnék között. Olyan dallamok ezek, amelyek világok összekapcsolására várnak, feketét a fehérrel, magasat az alacsonnyal, vagy a közepesen magasat a közepesen alacsonnyal. A zeneiskolában felfigyelek egy magas lányra, aki operaáriákat énekel a félig nyitott ajtó mögött. Háttal áll a zongorának, mindkét kezével görcsösen belekapaszkodik, mintha attól tartana, hogy elragadja a dal. Egész testével azon fáradozik, hogy a bezárt hang kiszabaduljon. A teste már nemcsak test, hanem hangszer, a hang eszköze és tárolóedénye. És a lehetetlen sikerül – a hang kirepül a testből, mint egy ijedt sólyom. Rendkívül nagyra tartom ezt az énekesnőt, ugyanígy szeretnék énekelni, ahogy ő, csak hogy ahhoz sok gyakorlásra és türelmes útmutatásra van szükség, amíg a mellkas és a torok útja meg nem nyílik. Később az utcán a járókelőkben lévő, meg nem született hangokra gondolok, és fáj, hogy ennyi meg nem született gyermek között élek, és ez a csodás hang bennem sem fog soha életre kelni.

Szörnyen rossz, ha valakinek van háza – panaszkodik nagymama. Egyszer csőtörés van a pincében, máskor cserélni kell a csatornacsövet, de honnan vegyünk erre pénzt? A proletár családoknak nem emelhetik fel a bérleti díjat a lakhatásért. Társadalmunk egyik vívmánya, hogy mindenkinek joga van az olcsó lakáshoz. A tengerentúlon a proletárok szinte egész bérüket arra költik, hogy fedezzék az egyre csak emelkedő bérleti díjakat, és éhesek maradnak. Amióta a kötőgép leállt, nincs pénz olyan unalmas, hétköznapi tárgyakra, mint a mosógép alatti lábazat, ezért apa eladja a zongorát. Napsütéses napra ébredünk. Négy proletár jön, a nagymama tölt nekik egy-egy kupica pálinkát, magukba döntik, mindannyian megrázkódnak tőle, és elviszik a nagy, fekete szárnyas zongorát, ami három lábon állt a nappaliban. A kristály poharakkal és könyvekkel teli üvegvitrinek és apa íróasztala közötti ürességben, mint a vadon egy darabja, ott marad a szúrós férfiszag.

Isten szívesen veszi, ha egy szövetdarabot viselünk határvóként a földi és mennyei királyság között, mert az ő világa különbözik a miénktől – mondja nagymama, és a templomba indulva felveszi a fekete kalapját. Apró mintás fejkendőt kötök. Az udvaron nincs szükség fejfedőre, ott nem kell Istenre figyelni, csak verebek repkednek a fejem fölött. Amikor a másik osztályba járó lány balesetben meghal, utasítást kapunk, hogy gyülekezzünk a temető előtt. Ez az első temetés, amin részt veszek. A halott lányt nem ismerem, egy kis, zárt koporsóban fekszik a temető kápolnájában. Ezután a temetői ösvényen lehajtott fejjel, fedett fővel a megásott sírhoz megyünk. A halott lány anyja ott térdre rogyik a sír mellett, és irgalmatlanul kiabál, felváltva nyújtogatja a karját az ég és a föld felé. Kendős proletár anya. Egy középosztálybeli kalapos anya nem lenne ilyen hangos, és nem merne olyan hirtelen mozdulatokat tenni. A proletárjaink még a gyászban is szabadok. A sírás fertőző, az anyáról átterjed az összes diákra, mindenki könnyezni kezd. Szép volt, mint a békemenet, a közös sírás beszippantott, teljes szívemből zokogtam, és csodálkoztam, milyen sok víz távozik belőlem. Azóta, ha üres a ház, és senki nincs itthon, azt képzelem, hogy temetésen vagyok, fejkendőt kötök, sírni kezdek, felváltva az ég és a föld felé nyújtom a karomat, és rikoltozva, vinnyogva sírok, mint egy idegen madár.

A nagymama kalappal a fején, egyenesen jár, mint egy úrinő. A barátaim azt mondják, hogy egy igazi hölgy. Otthon gyakorolja az igazi hölgyes tartást, ül a széken, lába magasan,

egyenes gerinccel, és történeteket olvas vékony füzetekből, titkon sír, de a háta nem veszi-ti el derékszőgű tartását. A kopott füzetek borítóján szomorú női arc egy égő kúria mellett. Régmúlt idők szerelmi történeteiről, kibékíthetetlen világokról mesélnék, ahol szegény cselédlánnyok és burzsoá úri fiúk voltak, sok árulással, és egyetlen házasságot sem kötöttek. Nagymama mesél a regény hőseinek drámájáról, ami szinte minden füzetben ismétlődő esemény-sor. Söhajt, kifújja az órárt, csóválja a fejét. Furcsa, hogy az én állhatatos és mindig erős nagymamám így elengedi magát, kíváncsivá tesz, mi lehet ennek az oka? Egyetlen élő ember sem vált ki belőle ilyen könnyes meghatottságot. Ki írta ezeket a varázsszavakat, amik úgy mondják el a szerencsétlenséget, hogy azok igazabbak az életünknel, és méltó-ak arra, hogy sírnak miattuk és beszélnek róluk? Anya kineveti nagymamát a háta mögött: Ezek hazugságok, és a női olvasó butaságának bizonyítékai. Kettejük közt állok, és kiké-rem magamnak a gúnyos szavakat, de azért nem nyúlok a füzetekhez. Tudom, hogy más könyvek várnak rám.

Anyának van egy nővére, akinek a pletykák szerint elég elviselhetetlen a férje. De ez nem szokatlan, a nők a legtöbb férfiről azt állítják, hogy elviselhetetlen. A bácsikám kék szere-lőruhát hord, arca mindig mogorva. Úgy képzelem, hogy a munkásnadrágjában egy fogót tart, amivel hirtelen megüthet. A nagynénimnek az a dolga, hogy helyettesítse anyámat. Havonta egyszer eljön biciklivel, hogy fontos dolgokat mondjon. Például suttogva azt me-séli: Janka, ha egyik nap azt veszed majd észre, hogy vérzel, ne ijedj meg! Természetesen rettentően megijedek, nem értem, miért és mitől kellene véreznem. De csendben mara-dok, hiszen egy lánynak nem szabad feleslegesen kérdezősködni. A nagynénim tovább sut-togja, hogy a lányoknál a vérzés normális, és hogy sokat kell ennem és keveset mozognom, amíg vérzek. Aztán elégedetten távozik. Azóta állandóan a testemet vizsgálgom, sebek után kutatok, és félek attól, hogy vérfoltot hagyok a padlón. A vérzés mégsem lehet nor-mális, ha a nagynénim suttogva beszél róla. Családunkban a suttogás nagy veszélyt jelent.

A környéken, ahol anyám is felnőtt és a nagynéném lakik, van egy ruhágyár. Ha egy nő folyamatosan a ruhágyárt látja, és hallja a varrógépek zakatolását, odahaza is elkezd varrni. Ezt nevezzük utánzással történő tanulásnak, tanultuk az iskolában. Anya az utánzás áldo-zata lett, ha nem köt, akkor varr. Az iparnegyed unalmas terület, tele sorházzal. Csak azért megyek oda, mert a nagynénémnek és a lehetetlen férjének van otthon televíziója. Mivel a bácsi proletárnak született, munkások voltak a felmenői, elsőik között vásárolhatott tele-víziót a városban. Már korábban hallottam a televízióról, és kíváncsi vagyok rá. Az első-tített nappaliban a szekrényen áll. Jó pár szomszéd már ott ül, és némán nézi a kis, feke-te-fehér üvegtáblán ugráló foltokat. Eszembe jut, nem arról lehet itt szó, mi történik a do-bozban, hanem arról, hogy az igazi forradalom lekicsinyíti a mozi méretét, így befér a né-nikém dohos kis nappalijába a szekrény és a mennyezet közé. És én még azt hittem, hogy a forradalmaknak mindenképp nagynak kell lenniük.

Eléggé csalódást okoz ez a forradalmi eszköz, csakúgy, mint az első banán, amit az egyik baráti szigetről hoztak be. Lisztes és kifejezéstelen az íze. Mindenki örjög azért, hogy ba-nánt ehessen, de ki evett már valójában? Az ellenséges területről származó barna italt szin-tén mindenki az ajkán érzi, de igazából senki nem tudja, milyen az íze. Az osztálytársam, Boženka meghív magához az otthonába, hogy megköstöljam. Eseményszámba megy az ilyen meghívás. A barátnőm két szobában él népes munkáscsaládjával. A Božena keresztnév a régi istenüinktől származik, és istenit jelent, hiszen a *boh* szlovákul isten. De az, aki ismeri Boženkát, tisztában van azzal, hogy a névnek semmi köze az istenhez. A konyhájukban állunk, szorosán, mint a buszon, és egymás után kortyolunk a piros matricás üvegből. Ez után illő megdicsérnünk ezt a kotyvalékot. Minden proletár megteszi: hmmm, hmmm.

Egyszer elkísérem anyámat a fodrászhoz, ott ülök az ammónia és a hidrogén-peroxid szú-rós bűzében, és unatkozom. Anya közben a fodrásznővel beszélget, mintha a legjobb ba-rátnők lennének. Aztán megköszöni a fodrásznőnek a visszaállított szépségét, és borrava-lót nyom a köténye zsebébe, a fodrásznő pedig kissé kéreti magát. Minden úgy van, ahogy annak békeidőben boldog emberek között lennie kell. Az utcán anya azt mondja: A fod-rásznő besúgó. Teljesen úgy közli ezt, mintha valami normális dolog lenne. Mintha azt

mondaná: A fodrász nőnek alkoholista a férje. Amikor egy teherautóval szemet hoznak, és az egyik fekete szénporos arcú munkás kirakja a pincénk ablaka előtt, nagymama borraválót ad neki. A szeme csillogni kezd, és engedelmesen meghajlik a régmúlt időket felidézõ, szervilis módon: Köszönöm, nagyságos asszony! Nagymama azt mondja errõl a korántsem büszke proletárról: Az új rendszer besúgója.

A hokimeccsen a jégpálya gondnoka doktor úrnak szólítja apámat, és apa viccelõdni kezd, mindketten nevetnek, jó a hangulat. Hazafelé apa sziszegve elárulja: Az a közalkalmazott egy disznó spicli. A nagyapa pedig figyelmezteti anyát a varrónõ miatt: Vigyázz, mit mondasz elõtte, mert besúgó. Anya lazán odaveti: Tudom. Amikor a varrónõhöz érünk, nem köszönök a spiclinek, és anya leszid: Janka, nem tudod az illetet, mit szokás mondani? Így hát azt motyogom: csókolom, néni, és a spionnéni feladja rám az új, piros kabátot. Gyönyörködik a munkájában, és anya megbõk, hogy köszönjem meg. Engedelmeskedem, ahogy mindig, és nem kérdezem meg: Feljelent bennünket is, maga disznó?

Hol állnak a besúgók a sorban? Vajon melyik pultnál jelentik a gyanús dolgokat? És mi történik azokkal, akiket feljelentenek? A ketrec, amiben régen a hûtlen feleségeket és a tolvajokat állították ki, üresen áll a Nagy gyõzelem terén. De van egy másik, láthatatlan ketrec, és mindenkinek óvatosnak kell lennie. Egy fõfejesnek különösen óvatosnak kell lennie, a nagy görék nem járhatnak templomba, ha továbbra is meg akarják õrizni a hatalmukat, jegyzi meg nagymama. A templomi gyülekezetben a besúgók elvegyülnek az emberek között, és felírják azokat, akik rendszeresen imádkoznak Istenhez. A nagy embereknek tiszta, istenmentes stemplivel kell rendelkezniük. De nagyanyám és én nyugodtan elmehetünk templomba, mi hozzájuk képest kicsik és jelentéktelenek vagyunk. A kicsik hihetnek a nagy dolgokban.

A mi besúgó elvtársaink kedves emberek, mint te és én, durva lenne az arcukba vágni: Te besúgó disznó, tûnj el innen, különben eltöröm minden csontodat! Az emberek azonnal megvédenék a szegény spiclit, és csóválnák a fejüket, és megnyugtatnák: minden rendben, és az informátor ezután úgyis jelentené a gazembert. Ezért értelmesebb köszönni a besúgóknak, csúsztatni nekik némi borraválót, és a hátuk mögött nyugodtan, ha nem hallják, rájuk sütni, mekkora disznóságot művelnek. De lehet, hogy sem a fodrász, sem a varrónõ nem besúgó, hanem inkább a szomszédunk vagy a postás az. Az is lehet, hogy apa is egy jól álcázott besúgó? Nálunk veszélyes szavak röpködnek a levegõben, és mint a mozdony füstje, megülnek az emberen. ■ ■ ■

Vályi Horváth Erika fordítása

Irena Brežná (1950, Pozsony) Svájcban élõ szlovák író, újságíró. *A hálátlan idegen* (Anima, 2018, Vályi Horváth Erika fordítása) címû regénye 2012-ben elnyerte a Svájci Konföderáció Irodalmi Díját. *A világok legjobbika* címû regénye, amely a Trencsénben megélt kislánykora, anyja bebörtönzése és apja meghurcoltatása eseményeit dolgozza fel, idén jelenik meg a Womanpress kiadó Phoenix Library sorozatában.